

İstanbul'da Bulunan Mimar Sinan Eseri Cami Ahşap Kapı ve Pencere İç Kepeklerinin Malzeme, Boyut, Süsleme ve Yapım Tekniği Açısından İncelenmesi

*Cevdet SÖĞÜTLÜ, *Nihat DÖNGEL, **Abdullah TOGAY, ***İmran DÖNGEL

*Gazi Üniversitesi Teknoloji Fakültesi, Ağaççişleri Endüstri Mühendisliği Bölümü, ANKARA

**Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü, ANKARA

***Fırat Üniversitesi Teknik Bilimler MYO, Mobilya ve Dekorasyon Programı, ELAZIĞ

ÖZET

Bu çalışmada, İstanbul'daki Mimar Sinan camilerinde bulunan ve klasik Osmanlı döneminin karakteristik özelliklerini taşıyan ahşap kapı ve pencere iç kepeklerinin malzeme, boyut, süsleme ve yapım tekniği bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak geliştirilen envanter formu yardımı ile İstanbul'da bulunan, 1543-1589 yılları arasında yapılmış 13 adet camiye ait ana giriş kapıları ve pencere iç kepeklerinin özellikleri belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ahşap malzeme olarak ceviz kullanıldığı, kapı ve pencere iç kepeklerinin tamamının simetrik iki kanatlı olup, üç panodan (bölüntü) oluştuğu ve gerçek künde-kâri tekniğinde yapıldığı, üst panoların giriş kapılarında çeşitli motif ve yazı ile süslenmesine karşın, pencere kepeklerinde boş bırakıldığı belirlenmiştir. Orta ve alt panolarda zengin oyma ve kakma süslemeleri yapıldığı görülmüştür. Kakma uygulamalarında sedef, fildişi gibi malzemelerin yanı sıra, farklı türlerde ahşap malzemeler kullanılmış; Tezyinata, on kollu yıldız tercih edilmiş olmakla birlikte, kare hasır, dikdörtgen, sekizgen ve altılı yıldız motiflerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Osmanlı Sanatı, Mimar Sinan, Ahşap Kapılar, Süsleme, Cami Kapıları.

An Investigation of the Mosque Doors and Interior Window Shutters of Mimar Sinan in Istanbul in Terms of Materials, Dimension, Ornament, and Construction

ABSTRACT

In this study, the investigation of wooden doors and interior window shutters which is present in mosques made by Mimar Sinan in Istanbul and bearing characteristic features of Ottoman period, are aimed to cover in terms of material, dimension, ornament, and construction. With the aid of the form of inventory which is developed in accordance with this aim, by identifying features of 13 mosques' main entrance doors and interior window shutters, which are made between the years of 1543-1589 in Istanbul were investigated. According to the results of the research, it is defined that walnut is used as a wooden material, all of the internal door and window shutters are symmetrical two-winged and composed of three clipboard and build in the authentic künde-kâri technique - while entrance doors of upper clipboards are decorated with a variety of motifs and calligraphy, windows shutters are left plain. In the middle and lower panels richly carved and inlaid decorations are used. In the implement of inlaid, as well as the materials like pearl and ivory, different types of wooden materials are used; in ornamentation, while ten-legged stars are preferred, also square matting, rectangle, octagon and hexagram motifs took place.

Key Words : Ottoman Art, Mimar Sinan, Wooden Doors, Ornament, Mosque Doors.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Ahşap, doğada kolaylıkla bulunabilmesi ve kolay işlenilebilen bir malzeme olması sayesinde, mimari yapı elemanlarında özellikle de kapı ve pencerelerde yüzyıllar boyu kullanılmıştır. Türk-İslam Sanatının da vazgeçilmez malzemelerinden biri olan ahşabın en iyi örneklerini mihrap, minber, rahle, kapı ve pencere gibi dini yapıların mimari elemanlarında görmek mümkündür.

Anadolu'da ahşap sanatı, Büyük Selçuklulardan gelen ve Anadolu Selçukluları döneminde geliştirilen orijinal bir üslup halini almıştır. Bu gelenek, Beylikler

döneminde de sürdürülerek, büyük ustalıklarla işlenmiş eserler verilmiştir [1]. Ahşap sanatının önemli örnekleri 12. ve 13. yüzyıllarda Selçuklular döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yapılmış olan kapı, minber ve sanduka örneklerinde; oyma, şebekeli oyma ve künde-kâri teknikleri kullanılmıştır. Selçuklu etkileri taşıyan Osmanlı ahşap sanatında ise künde-kâri tekniğinde çalışmalarına devam edilmiştir [2].

Osmanlı Mimarisi, 14. yüzyıldan 20. yüzyıla başına kadar bir zaman dilimini kapsamakta olup, üç dönem hâlinde ele alınmaktadır. Bunlar; Erken dönem (14.-15. yy), Klasik dönem (15.-17. yy) ve Batılılaşma dönemidir (17.-19. yy). Klasik dönemin en önemli örnekleri İstanbul'da bulunmaktadır [3].

* Sorumlu Yazar (Corresponding Author)

e-posta: cevdet@gazi.edu.tr

Digital Object Identifier (DOI) : 10.2339/2014.17.2 49-57

Osmanlı ahşap işlerinde uygulanan tezyinatı (süsleme) oluşturan şekil ve kompozisyonlar başlıca üç ana tema etrafında toplanmaktadır. Bunlar, geometrik tezyinat, bitkisel tezyinat ve yazıdır. Osmanlıların ilk dönemlerinde Selçuklu oyma sanatı aynı şekilde devam etmiş bu dönem süslemelerde küfi, nesih ve sülüs yazıları ile geometrik ve bitkisel motifler önemli bir yer tutmuştur. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mimari eserlerde sedef ve fildişi kakma işçiliği görülmektedir [4]. Bursa da 14. yüzyılda başlayan, 15. yüzyılda Edirne ve İstanbul'da gelişen Osmanlı sanatına örnek teşkil edebilecek çok sayıda ahşap eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ancak yapılan bir araştırmada varlığını günümüze kadar sürdürebilmiş kapıların genellikle orijinalliklerinin bozulduğu belirtilmiştir [5]. Bu döneme ait kapılarda genellikle künde-kârî tekniği uygulanmıştır.

Künde-kârî; Türk-İslam sanatında, ağaç malzeme, ortamın bağıl nem ve sıcaklık farklılıkları etkisi ile meydana gelen boyutsal değişimlere imkân sağlamak üzere iç gerilmeleri azaltılmış büyük ve dekoratif yüzeyler elde etmek için geometrik şekilli ve küçük ölçülü parçaların birbirine geçmeli olarak birleştirilmesinde uygulanan "yapım tekniği" olarak tanımlanmaktadır [6].

Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı dönemi mimari ve sanatını kapsayan çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu kapsamda; Kerametli (1961), Ögel (1965), Öney (1969-1970), Barışta (1998), Erginsoy (1988), Yücel (1968) tarafından ahşap sanatı ve teknikleri üzerine çalışmalar yapılmıştır [7-12]. Ögel (1957), Arseven (1984), Demiriz (1977), Yücel (1977), Mülayim (1982), Ersoy (1993) tarafından yapılan çalışmalarda ise Selçuklu ve Osmanlı dönemi ahşap sanatına kronolojik açıdan yaklaşmıştır [13-14, 4].

15. yüzyılın ortasına kadar Anadolu Türk Sanatında ahşap kapılar, yapım tekniği, şema ve süsleme bakımından incelenmiş [15], diğer bir çalışmada Mimar Sinan eserlerindeki ahşap kapı ve pencereler [16], benzer bir çalışmada ise Süleymaniye Camii'nin ahşap kapı ve pencereleri ele alınmıştır [17].

Klasik dönem Osmanlı saraylarından olan Topkapı, Beylerbeyi ve Yıldız Sarayı'na ait toplam 42 kapıda, ahşap malzeme olarak, genellikle meşe, ceviz ve çam kullanıldığı, günümüz kapılarından daha büyük ve zengin el işçiliğine sahip oldukları belirlenmiştir [18]. Diğer bir çalışmada ise aynı dönemin önde gelen eserlerinden olan Rüstem Paşa Camii'nin kapı, pencere, merdiven, kürsü mihrap vb. elemanların ergonomik olarak günümüzdeki uygulamalar ile birçok noktada örtüştüğü bildirilmiştir [19].

İstanbul'daki 16. ve 17. yüzyıllarda yapılmış olan Osmanlı padişah türbeleri plan, mimari ve tezyinat bakımından ele alınarak, bu eserlerin kapı ve pencereleri süsleme, yapım tekniği ve kompozisyon bakımından incelenmiştir [20].

16. yüzyıla kadar İran'ın İsfahan bölgesinde incelemeye alınan 10 adet ahşap esere ait kapılarda çoğunlukla çakma tekniği, üç panolu sistem, bitkisel ve

geometrik süslemeler ile yuvarlak satırlı oyma tekniği uygulandığı belirtilmiştir [21].

16. yüzyılın önemli eserlerinden olan Muradiye Camii girişi kapısının iki kanatlı, üç panolu, fildişi ve sedef kakmalı olduğu; Pencere kepenklerinde ise şema olarak benzer bir kuruluş olmasına rağmen panoların üzerinde hiç süsleme olmamasının dikkat çektiği ifade edilmiştir [22].

Geleneksel ahşap işçiliğinde hangi motif ve simgelerin kullanıldığı, taşıdığı anlamlar, kullanılan teknikler ve günümüzdeki uygulama alanlarını ele alınmıştır [23]. Türk ahşap süsleme sanatında sık görülen Rumi motifinin, İslamiyet öncesi dönemde hayvan mücadelelerini resmederken kullanılmaya başlandığı [24], Hatai motifinin ise ilk örneklerinin Uygur Türkleri zamana rastladığı ve en saygın kullanımının Osmanlı döneminde olduğu belirtilmiştir [25].

Mimar Sinan'ın 1540-1570 yılları arasında İstanbul'da inşa ettiği camilerin mekâna bağlı cepheleri ile kapı ve pencere süslemeleri incelenmiştir [26]. Benzer bir çalışmada, İstanbul'da bulunan Selâtin camilerindeki 30 adet vaaz kürsü malzeme, yapım tekniği ve süsleme özellikleri bakımından değerlendirilerek kürsülerin, beş farklı planda yapıldığı, malzeme olarak 20 kürsüde ahşap 10 kürsüde ise mermer kullanıldığı belirtilmiştir [27].

Erken, klasik ve geç dönem Osmanlı selâtin cami minberleri form ve süsleme özellikleri bakımından kronolojik olarak incelenmiştir [28]. Erken Osmanlı dönemi taç kapılarının Selçuklu dönemi taç kapılarına benzerlik gösterdiği, ancak son cemaat yerinin önem kazanmasıyla birlikte boyutlarında düzenli bir gelişim çizgisini takip ettiği belirtilmiştir [29]. Mimar Sinan'ın çiraklık eseri olarak nitelendirilen Beyazıt Camii'nin, Osmanlı klasik dönemi başlangıç eseri olduğunun, belli bir olgunluğa ulaşan taş dekorasyonundan anlaşıldığı ifade edilmiştir [30]. Klasik dönemde, sanatın en büyük destekleyicisi ve koruyucusunun saray olduğu belirtilmiştir [31].

Mimar Sinan tarafından yapılanlar dâhil 26 adet 15-17. yüzyıl camisinin taşıyıcı sistemleri analiz edilmiştir [32]. Benzer bir çalışmada, farklı çevresel koşullar ve depremlere maruz kalmış Mimar Sinan camilerinden 28 tanesinin ayakta kalabilme nedenleri, statik ve dinamik yükler etkisindeki davranışları incelenerek, bu camilerin dış yükler karşısında yeterli sağlamlıkta olduğu tespit edilmiştir [33].

Mimar Sinan'ın üç büyük eseri olan Şehzade, Süleymaniye ve Selimiye camilerinin plan katmanları analiz edilerek, bu eserlerde dış cepheye de önem verildiği ve zamanla bu cephelerin tektonik karakter kazandığı bildirilmiştir [34].

Literatür bilgilerinden de anlaşılacağı gibi, bilimsel araştırmalarda, Osmanlı dönemi mimarisi genellikle ana hatları ile ele alınmış olup, ahşap sanatı, bu çalışmalar içerisinde yüzeysel olarak incelenmiştir. Ancak sanatın zirveye ulaştığı klasik döneme ait ahşap eserleri malzeme, süsleme ve yapım tekniği bakımından

bir bütün hâlinde inceleyen çok az sayıda çalışmaya rastlanmıştır [13-14, 4].

Geçmişte yapılan mimari uygulamalarda kullanılan süsleme özellikleri gerek döneme ait kültürel değerlerin bir yansıması gerekse, dönemin imkânları göz önüne alındığında, süsleme ve yapım tekniklerinin bulunduğu gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Diğer taraftan, kültürel varlıklar, bir milletin tarihini belgeleyen en önemli vesikalardır. Dolayısı ile kültürel varlıkların kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile Mimar Sinan tarafından İstanbul'da yapılmış olan klasik Osmanlı dönemi camilerine ait ahşap kapı ve pencere iç kepenklerinin malzeme, boyut, süsleme ve yapım tekniği bakımından incelenerek araştırma kapsamına alınan kültürel varlıkların kayıt altına alınması ve bu alanda yapılacak olan bilimsel çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ (RESEARCH METHOD)

2.1. Araştırmanın Kapsamı (Scope of the Research)

Mimar Sinan'ın tezkerelerde adı geçen 477 eseri bulunmaktadır. Bunlardan 107 tanesi cami olup 5'i bilinmemekte veya tespit edilememiş, 16'sını Mimar Sinan tasarlamayıp sadece onarmış, 13'ü günümüze kadar ulaşmamış, 15'i de özgün klasik biçimini tümüyle veya

nen eserler, alfabetik sıralama esasına listelenmiş olup, bunlara ait yapılan kodlamalar Çizelge 1'de verilmiştir.

2.2. Envanter Formu (Survey Form)

Benzer çalışmalarda [20] veri toplama aracı olarak kullanılan envanter formlarından da faydalanılarak bu araştırmanın amacına uygun bir envanter formu geliştirilmiştir (EK-1). Bu form ile araştırma kapsamına alınan camilere bizzat gidilerek veri toplanmıştır. Envanter formunda, kapı kanatları ve pencere iç kepenklerine ilişkin boyutsal özellikler, kullanılan malzemeler, yapım teknikleri ve tarihi değeri gibi önemli bilgiler ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Ayrıca, incelenen eserlere ait donatı elemanlarını ayrıntılarıyla saptamak ve daha sonra kontrol edebilmek amacı ile de araştırma kapsamındaki kapı ve pencere iç kepenklerinin detaylı fotoğrafları çekilmiştir.

2.3. Verilerin Değerlendirilmesi (Evaluation of Data)

Araştırmada elde edilen verilerin anlaşılabilirliği ve literatürde benzer yöntemlerle elde edilmiş verilerle karşılaştırılabilirliği amacıyla veriler belli kurallara göre özetlenerek sunulmuştur. Araştırmada elde edilen verilerin yüzdelik değerleri, aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır.

Çizelge 1. İncelenen eserlere ait bilgiler

Sıra No	İncelenen Cami	Bulunduğu İlçe / Semt	Eser Türü ve Kodu	
			Ana Giriş Kapısı	Pencere İç Kepengi
1	Atik Valide Sultan Camii	Üsküdar	G-1	P-1
2	Gazi Ahmet Paşa Camii	Fatih / Topkapı	G-2	P-2
3	Hadım İbrahim Paşa Camii	Fatih / Silivrikapı	G-3	P-3
4	Kılıç Âli Paşa Camii	Beyoğlu / Tophane	G-4	P-4
5	Mesih Mehmet Paşa Camii	Fatih	G-5	P-5
6	Molla Çelebi Camii	Fındıklı	G-6	P-6
7	Nişancı Mehmet Paşa Camii	Fatih / Nişancı	G-7	P-7
8	Piyale Paşa Camii	Beyoğlu / Piyale Paşa	G-8	P-8
9	Rüstem Paşa Camii	Fatih / Tahtakale	G-9	P-9
10	Sinan Paşa Camii	Beşiktaş	G-10	P-10
11	Sokullu Mehmet Paşa Camii	Fatih	G-11	P-11
12	Süleymaniye Camii	Fatih	G-12	P-12
13	Şehzade Camii	Fatih-Saraçhane	G-13	P-13

büyük ölçüde kaybetmiş camilerdir. Tezkerelerde adı geçen camilerden 53'ü İstanbul'un değişik ilçelerinde bulunmaktadır [35].

Klasik dönem olarak adlandırılan 1481-1617 [31] yılları arasında Mimar Sinan tarafından İstanbul'da yapılan, orijinal hâli ile günümüze kadar ulaşmış ve hâlihazırda kullanımda olan 13 adet caminin ahşap kapı kanatları ve pencere iç kepenkleri araştırma kapsamına alınmıştır. İncelenen camilerin ana giriş kapıları ve mihrabın iki yanında bulunan pencere iç kepenkleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Yan giriş kapıları ve diğer pencere kepenkleri çalışmanın dışında tutulmuştur. İncele-

4. BULGULAR (FINDINGS)

İstanbul'un değişik ilçelerinde bulunan ve Mimar Sinan tarafından yapılmış olan 13 adet camiye ait ana giriş kapıları ve pencere iç kepenklerinin belirlenen özellikleri aşağıda sistematik olarak verilmiştir.

İncelenen kapıların kanat sayıları, pano sayıları, açılma yerleri ve kanat ölçüleri Çizelge 2'de verilmiştir

Kapıların tamamı iki kanatlı ve simetriktir. Kanat genişlikleri 78-140 cm arasında olup ortalama değeri 97,3 cm; kanat yükseklikleri 264-490 cm olup ortalama 330,5 cm; kanat kalınlıkları 5-10,5 cm arasında olup ortalama 7,1 cm'dir.

Çizelge 2. İncelenen cami ana giriş kapılarının kanat özellikleri

Kapı Kodu	Kanat Sayısı		Kanat Ölçüleri (cm)			Açılma Yeri		Kilit veya Sürgü		Pano Sayısı
	Tek	Çift	Gen.	Yük.	Kal.	İç	Dış	Orijinal	Değişmiş	
G-1		✓	100	333	7	✓		✓		3
G-2		✓	80	308	6	✓		✓		3
G-3		✓	78	264	6	✓			✓	3
G-4		✓	98	315	6	✓			✓	3
G-5		✓	85	285	5	✓		✓		3
G-6		✓	87,5	290	6,5	✓			✓	3
G-7		✓	86	294	5,5	✓		✓		3
G-8		✓	108	360	9	✓		✓		3
G-9		✓	107,5	355	8	✓		✓		3
G-10		✓	81	279	7	✓			✓	3
G-11		✓	90	290	6,5	✓		✓		3
G-12		✓	140	490	10	✓		✓		3
G-13		✓	124	434	10,5	✓		✓		3

Kapıların tamamı üç panolu dur ve caminin içine doğru açılmaktadır. Kilitleme sistemi 4 adet (%30,7) kapıda değişmiş, 9 adet (%69,2) kapıda ise orijinalliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Kapıların tamamı gerçek künde-kâri tekniğinde yapılmıştır. 10 adet (%76,9) kapıda üstyüzey gereci olarak vernik, 3 adet (%23,1) kapıda ise örtücü boya kullanılmıştır. Taşıyıcı sistemde ceviz, tezyinatlarda ise

a- Orijinal (G-1)

b-Değişmiş (G-3)

Resim 1. Orijinal ve değişen kilit sistemleri

Resim 1a'da orijinal, Resim 1b'de ise değişmiş olan kilit sistemlerine örnek uygulamalar verilmiştir.

ceviz ile birlikte nadiren abanoz, sedef ve farklı renkte ahşap malzemelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. 5 adet

Çizelge 3. Kapılarda kullanılan teknik, malzeme, üstyüzey gereci ve süslemeler

Kapı Kodu	Yapım tekniği	Malzeme		Üstyüzey gereci	Süsleme	
		Taşıyıcı sistem	Tezyinat		Oyma	Kakma
G-1	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz	Vernik		
G-2	Gerçek künde-kâri	Belirlenemedi	Belirlenemedi	Örtücü Boya		
G-3	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz	Vernik	✓	✓
G-4	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz-Sedef	Vernik		✓
G-5	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz	Vernik		
G-6	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz	Vernik		
G-7	Gerçek künde-kâri	Belirlenemedi	Sedef	Örtücü Boya		✓
G-8	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz	Vernik		
G-9	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz-Sedef	Vernik	✓	✓
G-10	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz	Vernik		
G-11	Gerçek künde-kâri	Belirlenemedi	Sedef	Örtücü Boya	✓	✓
G-12	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz-Abanoz-Sedef	Vernik	✓	✓
G-13	Gerçek künde-kâri	Ceviz	Ceviz	Vernik	✓	✓

İncelenen kapılarda kullanılan teknik, malzeme ve üstyüzey gereci ile süsleme özellikleri Çizelge 3'te verilmiştir.

(%38,5) kapıda oyma ve kakma teknikleri bir arada, 2 adet (%15,4) kapıda sadece kakma tekniği kullanılmıştır. 6 adet (%46,2) kapıda süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Çizelge 4. Kapı panolarında kullanılan kompozisyon ve motifler

Kapı Kodu	Yapım Tarihi	Kullanılan Kompozisyon ve Motif		
		Üst Pano	Orta Pano	Alt Pano
G-1	1570-1579	Zencirek	On kollu yıldız	On kollu yıldız
G-2	1555-1572	Zencirek	On kollu yıldız	Sekizgen
G-3	1551	Yazı	On kollu yıldız	Altılı yıldız - Altıgen
G-4	1580	Zencirek	On kollu yıldız	On kollu yıldız
G-5	1584	Tablaruka	Kare hasır	Kare hasır
G-6	1570-1584	Tablaruka	Kare hasır	Kare hasır
G-7	1584-1589	Zencirek	On kollu yıldız	On kollu yıldız
G-8	1573	Dikdörtgen	On kollu yıldız	Altılı yıldız - Altıgen
G-9	1561-1562	Meander -Yazı	On kollu yıldız - Madalyon	On kollu yıldız
G-10	1555	Dikdörtgen	Kare hasır	Kare hasır
G-11	1571-1572	Zencirek	On kollu yıldız	On kollu bağlantı
G-12	1550-1557	Altılı yıldız - Yazı	On kollu yıldız - Madalyon	On kollu yıldız
G-13	1543-1548	Meander	On kollu yıldız - Madalyon	On kollu yıldız

İncelenen kapıların panolarında kullanılan kompozisyonlar ve motifler Çizelge 4’te verilmiştir.

Genellikle panoların çevresi meander, zencirek veya dikdörtgen kompozisyonlarla çevrilmiştir. Örtücü

Orta panolarda on kollu yıldız motifinin yanı sıra beş köşeli yıldız ile başlayan yüzeyden çıkıntılı madalyon da kullanılmıştır. Alt panolar ise genellikle orta panoda kullanılan motife göre şekil almaktadır.

Altılı yıldız – Yazı (G-12)

Meander – Boş (G-3)

Meander – Yazı (G-9)

Zencirek – Boş (G-4)

Dikdörtgen motif (G-7)

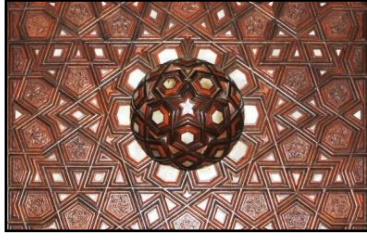

Tablaruka (G-6)

Resim 2. Kapı üst panolarında kullanılan motifler

boya uygulanan kapıların boş panolarında yazı ya da başka bir süsleme olma ihtimali vardır. 2 (%15,4) panoda etrafı altılı yıldız ve meanderle çevrili yazı motifi, 1 (%7,7) panoda ise sadece yazı motifi kullanılmıştır. Resim 2’de üst panolarda kullanılan farklı motifler verilmiştir.

Orta panosunda on kollu yıldız motifi olan 6 adet (%46,2) alt panoda da on kollu motif, 2 adet (%15,4) panoda altılı yıldız - altıgen motifi, 1 adet (%7,7) panoda sekizgen motifi ve 1 adet (%7,7) panoda ise on kollu bağlantı şeklinde motifler kullanılmıştır. Orta panosunda kare hasır olan 3 adet (%23,1) kapının alt panolarında da yine kare hasır motifi kullanılmıştır. Resim 3’te orta ve alt panolarda kullanılan motifler verilmiştir.

On kollu yıldız – Madalyon (G-9)

On kollu yıldız (G-12)

Kare hasır (G-10)

Altılı yıldız – Altıgen (G-3)

Sekizgen (G-2)

On kollu bağlantı (G-11)

Resim 3. Orta ve alt panolarda kullanılan motifler

İncelenen pencere iç kepenklerinin kanat sayıları, pano sayıları, açılma yerleri ve kanat ölçülerine ait Çizelge 5'te verilmiştir.

İncelenen pencere kepenklerinde kullanılan teknik, malzeme ve üstyüzey gereci ile süsleme özellikleri Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 5. İncelenen pencere iç kepenklerinin özellikleri

Pencere İç Kepenği Kodu	Kanat Sayısı		Kanat Ölçüleri (cm)			Açılma Yeri		Pano Sayısı
	Tek	Çift	Gen.	Yük.	Kal.	İç	Dış	
P-1		✓	71,5	214,5	6		✓	3
P-2		✓	60	197	5		✓	3
P-3		✓	56	188,5	4		✓	3
P-4		✓	57,5	195,5	4		✓	3
P-5		✓	70	212	5		✓	3
P-6		✓	60	198,5	4		✓	5
P-7		✓	60	194	4		✓	3
P-8		✓	80	231	6		✓	3
P-9		✓	70	214,5	5,5		✓	3
P-10		✓	60,5	194	4,5		✓	3
P-11		✓	60	195	4		✓	3
P-12		✓	62	214	7		✓	3
P-13		✓	76	279	6,5		✓	3

Pencere kepenklerinin tamamı iki kanatlı ve simetriktir. Kanat genişlikleri 56-80 cm arasında olup, ortalama değeri 64,8 cm; kanat yükseklikleri 188,5-279 cm arasında olup, ortalama değeri 209,8 cm; kanat kalınlıkları ise 4-7 cm arasında olup ortalama değeri 5 cm'dir. Kepeklerin 1'i beş panolu, diğerlerinin tamamı üç panoludur ve caminin dışına doğru açılmaktadır.

Kepeklerin 1 adedi (%7,7) hariç, tamamında (%92,3) gerçek künde-kârî tekniği kullanılmıştır. 8 adet kepenkte (%61,5) üstyüzey gereci olarak vernik, diğer 5 adet kepenkte (%38,5) ise örtücü boya kullanılmıştır. Vernik kullanılan kepeklerin taşıyıcı sisteminde ahşap malzeme olarak ceviz kullanıldığı, tezyinatta ise cevizin yanı sıra 1 adet kepenkte (%7,7) abanoz, 1 adet kepenkte (%7,7) sedef kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çizelge 7. Pencere iç kepenklerinde kullanılan kompozisyon ve motifler

Pencere İç Kepengi Kodu	Yapım Tarihi	Kullanılan Kompozisyon ve Motif		
		Üst Pano	Orta Pano	Alt Pano
P-1	1570-1579	Meander - Yazı	On kollu yıldız	Altılı yıldız - Altıgen
P-2	1555-1572	Tablaruka	Kare hasır	Kare hasır
P-3	1551	Tablaruka	Dikdörtgen	Dikdörtgen
P-4	1580	Tablaruka	On kollu yıldız	On kollu devamı
P-5	1584	Tablaruka	Kare hasır	Kare hasır
P-6	1570-1584	Tablaruka	Tablaruka	Tablaruka
P-7	1584-1589	Tablaruka	Kare hasır	Kare hasır
P-8	1573	Tablaruka	Kare hasır	Kare hasır
P-9	1561-1562	Tablaruka	On kollu yıldız	Altılı yıldız - Altıgen
P-10	1555	Tablaruka	Dikdörtgen	Dikdörtgen
P-11	1571-1572	Tablaruka	On kollu yıldız	Altılı yıldız - Altıgen
P-12	1550-1557	Zencirek - Yazı	On kollu yıldız	Altılı yıldız - Altıgen
P-13	1543-1548	Tablaruka	On kollu yıldız	On kollu yıldız

Örtücü boya kullanılan kanatlarda, malzeme türü tespit edilememiştir. 3 adet kanatta (%23,1) oyma, 1 adet kanatta (%7,7) ise oyma ve kakma teknikleri bir arada kullanılmıştır. 10 adet kepenkte herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

İncelenen pencere iç kepenklerinde kullanılan kompozisyon ve motifler Çizelge 7'de verilmiştir.

Üst panolarda kullanılan motifler diğer panolardan bağımsızdır. Bu panoların 11 adedi (%84,6) tablaruka olarak yapılmış ve içi boş bırakılmıştır. 1 adedinde (%7,7) etrafı zencirek ile çevrilmiş ve iç kısmına yazı motifi işlenmiştir. 1 adedinde (%7,7) ise etrafı meander ile çevrilerek ortasına yazı motifi işlenmiştir.

Orta panoların 6 adedinde (%46,2) on kollu yıldız, 4 adedinde (%30,8) kare hasır motifi kullanılmış, tablaruka olarak yapılan 1 adet (%7,7) panonun ise içi boş bırakılmıştır.

Alt panoların 4 adedinde (%30,8) altılı yıldız-altıgen, 4 adedinde (%30,8) kare hasır, 2 adedinde (%15,4) on kollu yıldız ve 2 adedinde (%15,4) dikdörtgen motiflerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. 1 adet (%7,7) pano ise tablaruka olarak yapılmış ve boş bırakılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Araştırma kapsamına alınan, İstanbul'da klasik dönem Osmanlı mimarisi ile özdeşleşmiş olan Mimar Sinan tarafından 1543-1589 yılları arasında yapılan camilere ait 13 adet kapı ve 13 adet pencere iç kepenği incelenmiştir. İncelenen kapıların tamamı mekânın içine ve Kılıç Ali Paşa Camii dışındaki bütün camii kapıları sağ yöne doğru açılmaktadır. Mimari ile uyum içerisinde olan kapı ve pencere kepenklerinin büyük çoğun-

luğu günümüze orijinal hâli ile ulaşmış olup, klasik dönemin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

Kapı ve pencere iç kepenklerinin tamamı simetrik iki kanatlıdır ve her bir kanat üç panodan oluşmaktadır. Üst panolar, kapılarda, genellikle meander, zencirek ve yazı ile süslenmiş; pencere kepenklerinde ise boş bırakılmıştır. Üst panolarda rastlanılan yazı oyma tekniğiyle yapılmasının yanı sıra sedef veya fildişi kakma tekniğinde yapılanları da mevcuttur.

Genellikle sedefin beyaz rengi tercih edilmiştir. Ancak Sokullu Mehmet Paşa Camii ve Nişancı Mehmet Paşa Camii giriş kapıları bilinçsiz restorasyon sonucu üst yüzey gereci olarak örtücü boyalar kullanılmış ve kapının orijinal görüntüsü bozularak beyaz sedefler ya kahverengi ya da bej rengine dönüşmüş durumdadır.

Orta ve alt panolarda künde-kârî tekniği ile yapılmış geometrik kompozisyonlar mevcuttur. Bu geometrik parçalara palmeter ve rumiler oyma tekniği ile işlenmiştir. Kapılarda kakma tekniği kullanılmış olup, bu kakma uygulaması bazen ahşap üzerine sedef, fildişi bazen de ahşap üzerine farklı türde bir ahşap malzeme kullanılarak yapılmıştır.

Kapılar, teknik ve süsleme çeşidi bakımından pencere kepenklerine göre daha zengin yapılmıştır. Kapıların ve P-6 haricindeki pencere iç kepenklerinin tamamı gerçek künde-kârî tekniğinde yapılmıştır. Motif ve kompozisyonlarda çoğunlukla on kollu yıldız tercih edilmiş olmakla beraber, kare hasır, dikdörtgen, sekizgen ve altılı yıldız motiflerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kapı ve pencere kepenklerinde ahşap malzeme olarak genellikle ceviz kullanılmış olup, bunun yanı sıra abanoz ve farklı türde ahşap kullanılan kapılar da mevcuttur. Restorasyon veya bakım esnasında örtücü boya

ile boyanan kapı ve pencere iç kepenklerinin malzemeleri tespit edilememiştir. Bu camilerden Sokullu Mehmet Paşa Camii, Nişancı Mehmet Paşa Camii ve Gazi Ahmet Paşa Camii kapı kanatlarının ivedilikle restore edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, kapı ve pencere iç kepenkleri sürekli açılıp kapanan birer yapı elemanı olması nedeni ile gündün güne yıpranması kaçınılmazdır. Ahşap malzeme, çevresel iklim koşulları altında gerçekleşen boyutsal ve fiziksel değişikliklerin de etkisi ile, yıpranma daha da hızlı ilerlemektedir. Bu durumun yanı sıra, örtücü boyalar ile yüzeyleri kaplanması veya orijinaline uygun malzeme ve teknik seçiminin yapılmaması gibi bilinçsiz olarak yapılan müdahalelerin etkisi ile de eserlerin orijinal yapıları zarar görmektedir. Restorasyonu doğru yöntemlerle yapılan ahşap eserler, estetik ve yapım tekniği bakımından sahip oldukları ihtişamını sürdürürken, usulüne uygun yapılmayan restorasyon çalışmaları sonucunda; bazı eserler orijinalliklerini kaybederek sıradanlaşmaktadır. Restorasyon çalışmalarının, günün teknolojik imkânları ile geçmişteki tecrübeler birleştirilerek, bilinçli olarak yapılması hâlinde; yüzyıllar öncesinden günümüze kadar ulaşabilmiş kültürel mirasımıza ait bu önemli ahşap eserlerin gelecek kuşaklara aktarılması mümkün olabilir.

6. KAYNAKLAR

1. Başkan, S., "Anadolu Selçuklu Ahşap Türk Sanatı", *Bilim Birlik Başarı Dergisi*, 45: 20-24 (1987).
2. Doğantaş, M., "Amasya Yöresi Ahşap Sanatı", *Sanatsal Mozaik Dergisi*, 3(3): 64-68 (1998).
3. Aras, R., "Mobilya Stilleri", *Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şirketi*, Ankara, 1-11 (2003).
4. Ersoy, A., "15. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi*, İstanbul, 1-75 (1993).
5. Yıldırım, K., "Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapılar Üzerine Bir Araştırma", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, No:1, Ankara, (2006).
6. Söğütü, C., "Bazı Yerli Ağaç Türlerinin Kündekâri Yapımında Kullanım İmkanları", Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, (2004).
7. Kerametli, C., "Osmanlı Devri Ağaç İşleri, Tahta Oyma, Sedef, Bağ ve Fildişi Kakmalar", *Türk Etnografya Dergisi*, Ankara, 4:5-13, (1961).
8. Ögel, S., "Anadolu Ağaç Oymacılığında Mail Kesim", *Sanat Tarihi Yıllığı I*, İstanbul, 110-117, (1965).
9. Öney, G., "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı III*, İstanbul, 135-150, (1969-1970).
10. Barışta, H., Ö., "Türk El Sanatları", *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, Sanat Eserleri Dizisi:192, Ankara, (1998).
11. Erginsoy, Ü., "Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları", *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 110-123, İstanbul, (1988).
12. Yücel, E., "Türk Mimarisinde Ağaç İşleri", *Arkitekt Dergisi*, İstanbul, 329:21-26, (1968).
13. Ögel, B., "Selçuklu Devri Anadolu Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar", *Yıllık Araştırmalar Dergisi I*, Ankara, 199-236, (1957).
14. Mülayim, S., "Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler", *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara, (1982).
15. Bozer, R., "15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar", Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, (1992).
16. Bozer, R., "Sinan Eserlerinde Ahşap İşçiliği", *6. Vakıf Haftası Mimar Sinan Dönemi Sempozyumu*, İstanbul, 327-346, (1988).
17. Bozer, R., "Süleymaniye'nin Ahşapları", *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara, 329-353 (2007).
18. Aras, R., "Osmanlı Saraylarında Kullanılan Kapılar Üzerine Bir Araştırma", *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Kastamonu, 13 (1): 24-35 (2013).
19. Çetinkaya, H., "Klasik Dönem Osmanlı Camilerinde Ergonomi", Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, (2011).
20. Alakuş, T., "İstanbul'daki 16.-17. Yüzyıllar Arası Yapıtılan Osmanlı Padişah Türbelerinin Süslemeleri", Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Üniversitesi Tezhip Anasanat Dalı*, İstanbul, (1990).
21. Zenooz, S., "İran'ın İsfahan Bölgesinde Bulunan Ahşap Eserler", Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, (2011).
22. Öztürk, F., "Manisa Muradiye Camii Süslemeleri", Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, (2008).
23. Yılmaz, D., "Türkiyede Geleneksel Ahşap İşçiliği ve Ahşap Yontu Sanatı", Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, (2001).
24. Yavuz, Ş., "Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi", Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, (2008).
25. Mert, A., "Süsleme Sanatlarında Hatai Motifi ve Tarihsel Gelişimi", Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, (2008).
26. Papila, A., "Mimar Sinan'ın 1540-1570 Yılları Arasında İstanbul'da İnşa Ettiği Camilerdeki Süsleme Programı", Doktora Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, (2006).
27. Saat, A., "İstanbul Selatin Camilerindeki Vaaz Kürsüleri", Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, (2008).
28. Apa, G., "Erken Dönem Osmanlı Selatin Cami Minberleri", Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, (2007).
29. Cıda, İ., "İstanbul Beyazid Camii Taş Süslemeleri", Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul, (2005).
30. Çakmak, Ş., "Erken Osmanlı Dönemi Mimarisinde Taç Kapılar (1300-1500)", Doktora Tezi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, (1999).
31. Aydın, A., "16. Yüzyıl Osmanlı Yapılarını Etkileyen Bani Sanat ve Sanatçı İlişkisinin İstanbul Camileri Özelinde İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, (2004).

32. Tuluk, Ö., İ., “Mekâna Bağlı Strüktür Analizi:Osmanlı Dini Mimarisinde Örnekleme”, Doktora Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Trabzon, (1999).
33. Şeker, B., Ş., “Mimar Sinan Camilerinin Statik ve Dinamik Yükler Etkisinde Davranışlarının İncelenmesi”, Doktora Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Trabzon, (2011).
34. Yağlı, M., B., “Mimar Sinan’ın Şehzade Süleymaniye ve Selimiye Camilerinin Tektonik Karakterlerinin Çözümlemesi”, Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara, (2010).
35. Bayram, S., “Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri”, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, İstanbul, (1988).

EK-1. Veri toplama aracı olarak kullanılan Envanter Formu

KURUMSAL BİLGİLER										
KAPI VEYA PENCERE İÇ KEPENİNİN AİT OLDUĞU ESERİN										
Adı							Yapım Tarihi			
İli							Plan Tipi			
İlçesi							Restorasyon Durumu			
Mahalle-Sokak							Tescil Durumu			
Eser Türü		Eser Kodu		Eserin genel durumu:						
Giriş Kapısı	Pencere İç Kepengi									
Koruma Durumu	İyi	A	Taşıyıcı Sistem		Tezyinat	Menteşe, Tokmak, Halka veya Diğer Metal Eklentiler		Genel		
	Orta	B								
	Zayıf	C								
Süsleme ve Aksuar Durumu	Var	A	Süsleme		Üstyüzey Gereci	Tokmak veya Halka		Kilit veya Sürgü		
	İzi var	B						Orijinal	Değişmiş	
	Yok	C								
Pencere Bozulma Durumu	Yok	A	Çatlama		Çarpılma		Çürüme			
	Çok az	B								
	Az	C								
	Fazla	D								
	Çok fazla	E								
Kanat Sayısı	Pano Sayısı	Açılma Yeri	Kanat Ölçüleri (cm)			Genişlik	Yükseklik	Kalınlık		
Pencere yapım tekniği		Malzeme	Taşıyıcı Sistem		Üstyüzey gereci					
			Tezyinat							
HAZIRLAYAN					KONTROL					